

References

1. Dornbusch, Rudiger and Alejandro Werner, (1994), "Mexico: Stabilization, Reform and No Growth", *Brookings Papers on Economic Activity*. – 316 p.
2. Calvo G.A. *Capital Flows and Capital-Market Crises: The Simple Economics of Sudden Stops* [Електронний ресурс] / G.A. Calvo. – Режим доступу: <http://www.columbia.edu/~gc2286/documents/ciecpp5.pdf>.
3. Calvo, Guillermo A., Alejandro Izquierdo and Luis-Fernando Mejia (2004). "On the Empirics of Sudden Stops: the Relevance of Balance-Sheet Effects", *NBER Working Paper No. 10520*.
4. Calvo, Guillermo A., and Carmen Reinhart (2000). "When Capital Inflows Come to a Sudden Stop: Consequences and Policy Options," in P. Kenen and A. Swoboda (eds.), *Reforming the International Monetary and Financial System* (Washington, D.C.: International Monetary Fund).
5. Hlobalist. – *Novosti ekonomiki i politiki. Interesnyje fakty istokov mirovogo krizisa i prognozy na 2009. – Yanvar'*, 6. – Retrieved from: <http://www.globalist.org.ua/>
6. Aghion, Philippe, Philippe Bacchetta and Abhijit Banerjee (2001), "Currency Crises and Monetary Policy in an Economy with Credit Constraints", *European Economic Review*, 45(7), pp. 1121–1150.
7. V. Shevchuk, *Mizhnarodna ekonomika: teoriya i praktika: navch. pos.* / V. Shevchuk - 2 vyd. – Lviv : Kamenyar. - 2003. - 719 s.
8. Chang, Roberto and Andres Velasco (2001), "A Model of Financial Crises in Emerging Markets", *Quarterly Journal of Economics*, 116, pp. 489–517.
9. Aguiar, Mark and Gita Gopinath (2007), "Emerging Market Business Cycles: The Cycle is the Trend", *Journal of Political Economy*, 115(1), pp. 69–102.
10. Tin'ova ekonomika: suynist', osoblyvosti ta shlyahy legalizaciyi: monografiya / za red. doktora ekonomichnyh nauk, profesora Varnaliya Z.S. – K., 2006. – 576 s.

УДК 330.8

А. В. Келічавий

кандидат економічних наук,
доцент кафедри політичної економії,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана», м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ КОНКУРЕНЦІЇ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ДО СУЧАСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

У роботі проаналізовано еволюцію поняття конкуренція: від перших досліджень у цій сфері до сучасного різноманіття особливостей її розвитку. Досліджено особливості розвитку конкуренції за статичним і динамічним підходами. Виділено основні етапи розвитку цієї економічної категорії та її вплив на систему суспільно-економічних відносин. Спочатку вчені розглядали конкуренцію як суперництво між індивідуальними продавцями за більш вигідні умови на ринку. Цей підхід визначено як поведінковий. Згодом акцент переміщується з боротьби на комплексний аналіз структури ринку. Виділено чотири типи ринкової структури: досконалу конкуренцію, монополістичну конкуренцію, олігополію та монополію. З позиції функціонального підходу до вивчення конкуренції вченими визначена її роль в динамічному розвитку економіки, а також виділено значення нецінової конкуренції, що базується на інноваціях та економічному прогресі. Сучасна практична інтерпретація конкуренції полягає в отриманні та закріпленні конкурентних переваг, які забезпечать лідерство на ринку. Серед пріоритетних напрямків конкурентної боротьби з'являються взаємовигідне співробітництво, та пошук нових ринків вільних від конкурентної боротьби (голубих океанів).

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги.

Kelichavyi A. THE EVOLUTION OF COMPETITION FROM THE BIRTH TO THE MODERN CONCEPT FEATURES

The issue contains the analysis of evolution of the concept of competition: from the first studies in this area to the diversity of contemporary features of its development. Special features of development of the concept of competitiveness according to static and dynamic approaches are researched. Main stages of this economic category development and its impact on the system of socio-economic relations are defined. At first scientists considered competition as a rivalry between individual vendors for more favorable market conditions. This approach is defined as behavioral. Subsequently, the focus moves to fight for a comprehensive analysis of the market structure. The issue highlights four types of market structures: perfect competition, monopolistic competition, oligopoly and monopoly. From the standpoint of functional approach to the study of competition scholars defined its role in the dynamic development of the economy and highlighted the value of non-price competition based on innovation and economic progress. Modern practical interpretation of the competition is to obtain and consolidate the competitive advantages that will provide leadership on the market. Beside priorities of competitiveness appear Mutually beneficial cooperation and search for new markets, free from competition (blue oceans) appear besides many other ways of competition.

Keywords : competition, competitiveness, competitive advantages.

Дослідження сутності конкуренції та її впливу на господарське життя почало активно розвиватись з XVIII століття. Протягом тривалого часу поняття «конкуренція» розглядалось лише як певний атрибут

ринку. Пройшло не одне століття до того, як економічна думка визначила конкуренцію головним механізмом функціонування ринкової економіки, як складну систему товарного господарства.

Конкуренція виникла через зіткнення інтересів товаровиробників, які прагнули досягнути однієї і тієї ж мети – отримати дохід. Таке зіткнення неминуче, оскільки породжене об'єктивними умовами реальної економічної діяльності – наявністю великої кількості дрібних виробників, обмеженістю виробничих ресурсів і платоспроможного попиту. Крім того, не маючи можливості перемогти в конкурентній боротьбі шляхом зниження витрат виробництва (в умовах нерозвиненості системи технічних нововведень), змушувала використовувати інші методи впливу на конкуренцію (обмеження на професійну діяльність, заборона ввозу товарів і т.д.), що, відповідно, впливало на сутність поняття конкуренція.

Метою статті є дослідження еволюції та систематизація етапів розвитку теорії конкуренції

Вперше конкуренцію досліджував фізіократ Анн Робер Жак Тюрго. Вчений, описуючи систему зародження нових економічних відносин, вказував на корисний вплив конкуренції як на покупців так і на товаровиробників [1, с. 141].

А. Тюрго вважав конкуренцію головною силою, яка встановлює ринкову ціну на певному «природному» рівні. Згодом, ця теорія була розвинута Адамом Смітом.

Адам Сміт сформулював принцип “невидимої руки”, у якому основна роль була відведена конкуренції. Кожен підприємець задовольняючи власні інтереси, одночасно реалізує й суспільні. Адже саме конкуренція “змушує” підприємця контролювати ціни, підвищувати якість товару, для того, щоб зберігати конкурентоспроможність.

У працях А. Сміта конкуренція виступає як сила, що повертає ринок через механізм взаємодії попиту та пропозиції у певну рівновагу, до формування природної ціни – ціни вільної конкуренції [2, с. 443]. Таким чином, вчений сформулював теоретичні основи моделі досконалої конкуренції, що повністю виключають ціленаправлений контроль ринкових процесів. Координуючим елементом в його теоретичних положеннях виступає цінова система в децентралізованій економіці. З еволюцією економіки частина висновків науковця втратила свою актуальність, однак його аргументи щодо ефективності вільної конкуренції залишаються дієвими, а економічним базисом для націй виступає ринкова система господарювання.

Основні елементи теоретичної концепції конкуренції та основні її умови визначив Давід Рікардо. Вчений, розвиваючи ідею цінового регулювання ринку за допомогою конкуренції зазначає наступне: говорячи про товари, їх мінову вартість і закони, що регулюють їх відносні ціни, ми завжди маємо на увазі тільки ті товари, кількість яких може бути збільшено людською працею і у виробництві яких діє конкуренція, яка не піддана ніяким обмеженням» [3, с. 406]. Ціни на ринку формуються тільки під дією попиту та пропозиції в результаті конкурентної боротьби. На думку науковця, після того, як всі учасники ринку отримують інформацію про ціни та об'єм виробництва, вони відсторонюються від активної

діяльності. Фірми будують свою виробничу стратегію на основі якісно-цінових матриць, мінімізуючи витрати виробництва та реалізацію продукції. Вишальну роль у встановленні балансу цін відіграє конкуренція.

Наукові розробки А. Сміта та Д. Рікардо отримали свій розвиток у працях Антуана Огюстена Курно. Він вважав, що конкуренція базується на тому, що покупці встановлюють ціни, а продавці пристосовують об'єм випущеного товару до призначеного рівня цін. Використовуючи математичний аналіз вчений довів, що при монополії ціна товару значно вища за ту, яка при тих же умовах встановилася б на конкурентному ринку. Автор вважав, що перевищення ціни при монополії зумовлене скороченням пропозиції. Таким чином А. Курно виявив взаємозв'язок конкуренції і процесу ціноутворення на ринку, що дало потужний поштовх для еволюції поглядів у розвитку конкурентних процесів.

К. Маркс та Ф. Енгельс найбільшу увагу приділили пошуку причин появи конкуренції і визначенню етапів її розвитку. К. Маркс описував механізм конкуренції таким чином: «конкуренція встановлює однакову ринкову вартість і ринкові ціни із різних індивідуальних вартостей товару. Тільки конкуренція капіталів в різних галузях виробництва створює ціну виробництва, яка вирівнює норму прибутку [4]. К. Маркс заклав основи в розумінні конкуренції як закономірності, розкривши її зв'язок, насамперед, з основним законом товарного виробництва.

Вітчизняний вчений М. Туган-Барановський розумів під конкуренцією в галузі господарства суперництво декількох осіб в досягненні однієї і тієї ж цілі. Конкуренти, на думку вченого, намагаються витіснити один одного, захопити в своє володіння ті чи інші господарські блага і тому конкуренція завжди має характер боротьби» [5, с. 243].

Економіка кінця XIX ст. розглядалась вченими економістами як ринок досконалої конкуренції, тобто ринок однорідних товарів, продавці і покупці на якому діють раціонально, володіють всією економічною інформацією і мають свободу дій та пересування.

В той час ідеї цінового регулювання привернули увагу багатьох економістів. А. Маршалл вперше в економічній науці почав критикувати умовності моделі вільної конкуренції та вказав на важливість нецінових методів конкурентного змагання. Дослідження А. Маршаллом конкуренції напряму пов'язано з його теорією ринку. Вчений сформулював механізм автоматичного встановлення рівноваги на ринку за допомогою досконалої конкуренції та дії законів граничної корисності й граничної продуктивності, науково обгрунтував суть конкуренції. На його думку, зміст конкуренції полягає у змаганні однієї людини з іншою, особливо під час продажу або купівлі чого-небудь [6, с. 60]. Досліджуючи розвиток конкуренції, вчений відкриває два підходи – статичний, з точки зору ринкової рівноваги, і динамічний, виходячи з можливостей ринкового розвитку. Із еволюцією економічної науки ці підходи перетворились в дві принципово

протилежні теоретичні течії конкуренції. Перша пов'язана з розвитком теорії досконалої конкуренції, друга – з розвитком теорії монополістичної конкуренції, яка була розроблена на початку ХХ ст.

Американський економіст Дж. Б. Кларк розглядав статичний стан економіки, тобто ідеальний розподіл елементів суспільства під впливом конкуренції. Вчений вважав, що при цьому виконується умова абсолютної мобільності факторів виробництва. Дж. Б. Кларк стверджував, що тільки ті підприємства можуть витримувати конкуренцію, які ефективно використовують всі виробничі елементи. Конкуренція призводить до того, що підприємство яке має сучасне обладнання і ставить перед собою цілі отримання прибутку працює впродовж довгого часу, а неспроможні на це – гинуть.

Таким чином, сутність досконалої конкуренції була визначена як теорія поведінки продавців в умовах, коли вони не можуть впливати на ринкову ціну. Теорія досконалої конкуренції збагатилась наявним їй інструментарієм: сформульовані умови функціонування досконалої конкуренції, визначені об'єкти та суб'єкти конкуренції, виявлена роль і значення конкуренції в процесі ціноутворення та в функціонуванні економіки.

Однак, концентрація виробництва і централізація капіталу внесли суттєві корективи наукових поглядів провідних вчених-економістів. Вплив монополій та олігополій став посилюватись, що призвело до перегляду загальноновизнаних економічних постулатів. Особливо значній критиці піддавались положення про автоматичну дію механізму цін та механізму ринкової рівноваги через незалежні конкурентні дії фірми. Тому, подальший розвиток теорії конкуренції був пов'язаний з проблемами, які раніше не розглядалися в якості предмету дослідження. До таких можна віднести проблеми зміни сутності конкуренції в умовах створення великих монопольних компаній, використання інновацій, прискорення економічних процесів.

Американський економіст Е. Чемберлін запропонував ряд нових підходів до вирішення проблеми конкуренції на ринку. Замість поняття «досконала конкуренція» вчений вводить поняття «чиста конкуренція» і зазначає, що вона існує на ринку тоді, коли наявні велика кількість продавців і однорідний продукт. Він вважає «чисту» конкуренцію абстракцією. На думку вченого, навіть при великій кількості виробників і продавців певного виду товару, кожен із них пропонує покупцю особливий товар [7, с. 11]. Таку ситуацію на ринку вчений називає диференціацією продукту, що означає виділення товару фірми (за допомогою певних функціональних чи інших характеристик) із інших товарів даного класу. Таким чином, ринки окремих продавців не зливаються в один як у випадку чистої конкуренції, а утворюють мережу взаємопов'язаних ринків окремих продавців. При цьому, наявні риси як конкуренції (велика кількість продавців і покупців, вільний вхід і вихід фірм з галузі), так і монополії (у вигляді певного впливу на ціну товару). Вчений називає таку ринкову ситуацію «конкуруючих монополістів» монополістичною конкуренцією.

Вклад у розвиток теорії конкуренції Е. Чемберліна у введенні в економічну науку поняття «монополістична конкуренція». Це виявилось викликом традиціям, які склались, відповідно яким монополія і конкуренція – взаємовиключаючі поняття. Суттєвими є судження вченого про нецінові методи конкуренції (якість товару, обслуговування споживача, реклама), яким він надавав визначального значення при монополістичній конкуренції. Концепція диференціації продукту Е. Чемберліна поклала основу сучасній стратегії маркетингу.

Значний вклад у теорію недосконалої конкуренції зробила англійський економіст Дж. Робінсон. Вчена вказує, що в досконалій конкуренції окремий продавець є монополістом. При недосконалій конкуренції кількість товару на ринку зменшується, внаслідок чого зростають ціни, що веде до збільшення монопольного прибутку та порушує закони ринку. Монополіст має можливість поділити ринки свого товару на окремі сегменти і для кожного із них призначити таку ціну, щоб загальний прибуток виявився максимальним. Дж. Робінсон вважала, що продаж за різними цінами однієї і тієї ж продукції, виготовленої одним виробником різним покупцям – це цінова дискримінація. На думку Дж. Робінсон, маневрування цінами – характерна риса монополістичної політики, направленої з однієї сторони на гнучкі пристосування до диференційних ринкових сегментів і змінними умовами кон'юнктури, з іншої – на розширення та створення нових ринків, за допомогою механізму цін. Вирішення даної проблеми Дж. Робінсон бачить у втручанні держави.

Вирішальною умовою монопольної влади товару Дж. Робінсон, так як і Е. Чемберлін, вважала диференціацію. Однак Е. Чемберлін відносив монополістичну конкуренцію до однієї з характеристик ринку в стані рівноваги, а для Дж. Робінсон, це означало, насамперед порушення і втрату нормальної рівноваги конкуренції в господарській системі. Концепції Е. Чемберліна і Дж. Робінсон стали важливим етапом в розвитку теорії недосконалої конкуренції. Вчені першими визначили головні проблеми розвитку конкуренції та запропонували свої шляхи для їх вирішення в нових умовах.

Інший підхід до вивчення проблем конкуренції визначається у функціональному трактуванні поняття конкуренції, основна мета якого – дослідження конкуренції в динамічній економіці. Австрійський економіст Й. Шумпетер проаналізував вплив впровадження інновацій на сутність конкуренції. Вчений стверджував, що в реальності на ринках існує «гібрид» моделей «чистої монополії» і «чистої конкуренції». З однієї сторони, намагання завоювати монопольні позиції є основним стимулом конкуренції, а з іншої монопольна влада породжує конкуренцію, так як галузі, які отримують монопольний прибуток приваблюють інших виробників. Відповідно, монополія стає потужним стимулом загострення конкуренції. Взаємодія сил монополії і конкуренції, на думку вченого, пришвидшує науково-технічний прогрес і приводить до ефективної конкуренції на новому рівні. Нововведення стають основою

конкуренції нового типу, яка пришвидшує економічні процеси.

В тому ж напрямку працював відомий послідовник австрійської економічної школи Ф. Хайек, розглядаючи конкурентну діяльність як процес що постійно розвивається. Динамічний конкурентний механізм створюється, на його думку, максимально вільною діяльністю індивідів, і як наслідок, стає умовою суспільного прогресу. Він вважав, що в процесі конкуренції відкриваються невикористані можливості більш ефективного виробництва товарів, нові, раніше не застосовувані технології, знання, методи ведення підприємницької діяльності чи переваг, які ще не були відкритими для суспільства. Конкуренція як процедура відкриття дозволяє використовувати альтернативні методи організації суспільства [8]. Вчений стверджував, що «держава не повинна заважати розвитку конкуренції, стримуючи виробництво. Виробляти має усе, що може бути виготовлене, та продаватися за ціною, яку міг призначити не продавець цього товару.

Із зростанням ролі монополій та нестабільності ринкової системи з'явилась потреба перегляду доктрини саморегульованості ринку. Необхідність державного втручання спричинила структурну перебудову економік провідних країн світу, багато з яких переживали погіршення економічних показників. Велика заслуга у дослідженнях в цій галузі належить англійському економісту Дж. М. Кейнсу. Вчений сформував новий напрямок економічної думки – відносно нестабільність ринкової економіки і необхідність її державного регулювання. Вчений відмовляється від деяких постулатів неокласичного вчення, особливо від розгляду ринку як ідеального саморегульованого механізму. В кейнсіанській теорії головним фактором господарської активності є наявність недостатнього попиту на товарних ринках. Недостатність попиту призводить до зменшення випуску і росту безробіття. Особливе значення в теорії приділяється процесам інвестування капіталу, що стимулюють попит. Капіталовкладення в галузь приваблюють підприємства і робочу силу. Дж. М. Кейнс вказував на те, що є ряд факторів, які гальмують інвестиційний процес і, в зв'язку з цим необхідне втручання держави через ринкові механізми капіталовкладення. У розвинутих країнах кейнсіанство стало основою формування механізму регулювання економічних процесів, тобто оптимального співвідношення ринкової конкуренції, впливу великих корпорацій і централізованого державного механізму впливу на економіку. Такі положення багато в чому визначали роль економічної політики як засобу виходу з кризи при вирішенні господарських проблем.

Дж. К. Гелбрейт підтримує регулювання конкурентних відносин. На його думку, необхідно не забувати про наявність великих корпорацій, їх роль в економічному розвитку, а також спосіб існування і функціонування. Вчений пропонує модифікувати неокласичну модель для того, щоб включити випадки, коли ринки поділені між кількома великими виробниками. Проміжне положення між конкуренцією багатьох і монополією однієї фірми

стала займати олігополія декількох фірм. Олігополія була визнаною нормальною формою ринкової організації, чого не було раніше. Особливе значення Дж. К. Гелбрейт надавав ролі організації виробництва. Він визначав транснаціональні корпорації (ТНК) найбільш ефективною формою взаємодії компанії зі своїми іноземними конкурентами. Дж. К. Гелбрейт доводив необхідність здійснення контролю над ринком для організації складного виробництва, яке потребує спільної роботи великої кількості працівників, а також для удосконалення науково-технічного розвитку.

Представник неоавстрійської школи Л. Мізес, критикував роль монополій в розвитку економіки і концепцію про виробників-монополістів. Останні, на його думку, підтримують ціни на високому рівні та отримують значні прибутки, чим спричиняють погіршення життєвого рівня населення. При цьому він відводить значне місце ролі конкуренції в розвитку виробництва навіть з урахуванням наявності монополій. На думку Л. Мізеса, монополія, яка приносить високий прибуток у виробництві, стимулює утворення конкуруючих фірм, суперництво яких руйнує монополію і відновлює ціни та прибуток на загальному рівні.

Особливості розвитку теорії конкуренції кінця ХХ – початку ХХІ ст. полягає у практичній адаптації законів конкуренції в господарській діяльності.

Провідним спеціалістом в галузі конкурентної стратегії і міжнародної конкурентоспроможності є американський науковець М. Портер. Широко відомою є його точка зору, що «конкуренція – це не рівновага, а постійні зміни» [9, с. 81]. Вчений констатує посилення конкуренції в економіці останніх десятиліть і стверджує, що саме конкуренція є найважливішим фактором економічного зростання в розвинутих країнах [9, с. 15]. Досліджуючи особливості економік країн і компаній, вчений виявив методику досягнення ними лідируючих позицій. На його думку, для успішного ведення конкурентної боротьби господарському суб'єкту необхідно сформувати конкурентну стратегію, ціль якої – забезпечення переваги над конкурентами через виявлення конкурентних переваг і закріплення їх в довгостроковому періоді. Одним з найефективніших методів отримання конкурентних переваг компанії є використання інновацій. На думку науковця, компанії отримують можливості, які дозволяють обслуговувати принципово нові сегменти ринку. Після досягнення конкурентних переваг за допомогою нововведень, компанія здатна їх утримувати, постійно розвиваючи інноваційну сферу. М. Портер зазначає, що єдиною можливістю втримати завоювані конкурентні переваги – постійне їх удосконалення.

Г. Хамел і К. Прахалад досліджували теоретичні і практичні особливості конкурентної поведінки компаній, які прагнуть не тільки зберегти свої лідируючі позиції, але й докладають максимальних зусиль для «проникнення» на майбутні ринки. Одним із основних методів досягнення цього є формування в компаніях «ключових компетенцій», що дають їм конкурентну перевагу та інтелектуальне лідерство.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Під «компетенціями» вчені розуміли синтез знань та навиків, які наявні в усіх підрозділах фірми. Для того, щоб створити ключову компетенцію, навик та вміння мають бути унікальними. Г. Хамел і К. Прахалад відкрили значення основних інструментів конкурентної стратегії в боротьбі за майбутні ринки. Їх заслугою є те, що вони, узагальнюючи знання про роль конкуренції, розробили концепцію боротьби за лідерство у новому ринковому середовищі.

Новий підхід до розробки конкурентної стратегії розробив Дж. Ф. Мур. Вчений зазначав, що всі підприємства можуть досягнути суттєвих фінансових результатів, якщо їх товари та послуги будуть ефективнішими, ніж у інших компаніях. Однак для здійснення інновацій необхідні партнери-споживачі і партнери-постачальники. І чим радикальніше інновація, тим більше, глибше і ширше мають бути задіяні інші гравці, особливо покупці [10, с. 224]. Результатом такої діяльності є створення сітки організацій, об'єднаних загальною ідеєю реалізації інновацій. На його думку, така кооперація не менш важлива ніж конкуренція. Дж. Ф. Мур провів аналогію між природним середовищем і бізнес-середовищем, розвиток яких відбувається через боротьбу, співробітництво, взаємозалежність, де відбувається об'єднання еволюції і конкуренції («коеволюція»). Таким чином, замість того, щоб концентрувати свої зусилля на вузькому розумінні конкуренції, необхідно акцентуватись на створенні

власного конкурентного середовища та намагатись зайняти в ньому провідну роль.

Ч. Кім та Р. Моборн у книзі «Стратегія голубого океану» поділяють ринок на «червоні океани» та «голубі океани». Під першими вчені розуміють всі наявні галузі на ринку, а другі визначають – як неіснуючі на сьогодні. Вчені зазначають, що в умовах, коли в різних галузях економіки пропозиція починає перевищувати попит, боротьба за частку ринку вже не достатня для забезпечення стійкого зростання. Незважаючи на те, що «червоні океани» завжди будуть залишатись фактом ділового життя, для подальшого розвитку і отримання нового прибутку компаніям необхідно створювати «голубі океани». Заповнення незайнятих ділянок ринку вимагає творчого підходу та дає можливість отримання високого прибутку, відсторонюючись від насиченої конкурентної боротьби.

Таким чином, сучасні концепції конкуренції все більше ґрунтуються на розумінні сутності конкуренції як процесу управління конкурентними перевагами в ринковому середовищі. Інновації забезпечують найстійкіші конкурентні переваги і застосовуються у всіх сферах діяльності. Стратегічна поведінка компанії спирається в більшій мірі на співробітництво в бізнесі, або на уникненні відкритої конкурентної боротьби.

Вищесказане дозволяє узагальнити дослідження конкуренції і провести наступну систематизацію етапів розвитку і сутності теорії конкуренції (табл.1)

Таблиця 1

Етапи розвитку і основні підходи до визначення поняття «конкуренція»

Підходи	Автори	Зміст
1 етап Поведінковий	А. Сміт, Д.Рікардо, К.Маркс, А.Маршалл, Дж.Б.Кларк, М.Туган-Барановський	Конкуренція – це суперництво між індивідуальними продавцями і покупцями за більш вигідні умови на ринку. Конкуренція – це невидима рука ринку, яка координує діяльність його учасників. Ціль конкуренції – боротьба за отримання найбільшого прибутку. При цьому основним методом конкурентної боротьби є цінова політика. Неокласичний варіант поведінкового тлумачення конкуренції пов'язаний з боротьбою за рідкісні економічні блага і за гроші покупця, на які їх можна купити.
2 етап Структурний	Дж.Робінсон,Е.Чемберлін, А.Курно	Акцент переміщується з боротьби між компаніями на аналіз структури ринку, умов, які на ньому переважають. Вченими обґрунтовано чотири основних типи ринку: досконалу конкуренцію, монополістичну конкуренцію, олігополію і монополію.
3 етап Функціональний	Й.Шумпетер, Дж.М.Кларк, Ф.Хаск	Функціональний підхід є прямим продовженням поведінкової концепції. Конкуренція розглядається як суперництво старого з новим, функціональна роль якої зводиться до порушення рівноваги внаслідок інновацій та витіснення з ринку підприємств, які використовують застарілі технології. З позиції функціонального підходу до вивчення конкуренції вченими визначена її роль в динамічному розвитку економіки, а також виділено значення нецінової конкуренції, що базується на інноваціях та економічному прогресі.
4 етап Стратегічний	М.Портер, Г.Хаммел, К.Прахалад, Дж.Мур, Ч.У.Кім, Р.Моборн	Це сучасна практична інтерпретація поведінкового підходу. Головною стратегічною метою є отримання та закріплення конкурентних переваг, які забезпечать лідерство на ринку. Однією з головних конкурентних переваг розглядають інновації. Визначальним є не тільки зберігати свої лідируючі позиції, але й прикладати максимальних зусиль для захоплення потенційних ринків. Серед пріоритетних напрямків конкурентної боротьби з'являються взаємовигідне співробітництво, та пошук нових ринків вільних від конкурентної боротьби (голубих океанів). Конкуренція через реалізацію концепції лідерства призводить до появи все більш передових технологій, нових видів бізнесу і досягнення унікальних конкурентних переваг.

Джерело: складено автором самостійно

Необхідно зазначити, що виділення етапів розвитку теорії конкуренції і підходів до її вивчення є досить умовним. Відсутність чіткої межі зумовлена взаємозв'язком наведених концепцій, умовами розвитку тієї чи іншої країни. Однак такий поділ можна вважати раціональним згідно проведеного ретроспективного аналізу розвитку теорії конкуренції, адже зазначені етапи розділені у часі. Якщо на

початковій стадії конкуренція розглядалась, насамперед, як змагання за обмежені ресурси з метою найбільшого задоволення потреб – то лише згодом предметом дослідження науковців ставала структура ринку, мета діяльності, методи та результати ведення конкурентної боротьби.

Серед вітчизняних науковців особливо зростає увага до поняття «конкуренція» у зв'язку із

переходом національних економік до ринкової системи господарювання. Через відсутність історичного досвіду дослідження конкуренції в нашій країні проблема конкуренції до кінця ще не вивчена. Основна робота вчених направлена на вивчення методів конкурентної боротьби, форм конкуренції, також на аналіз її практичної ролі у формуванні стратегії управління підприємствами. Аналіз сучасної літератури показав, що багато українських економістів дотримуються поведінкового підходу до визначення поняття «конкуренція».

Конкуренція – це рушійна сила ринкової економіки, яка спонукає до створення нових видів товарів та послуг, підвищення якості існуючих, зниження цін, економію обмежених ресурсів і підвищення соціально-економічного розвитку. Головною стратегічною метою є отримання та закріплення конкурентних переваг, які забезпечують лідерство на ринку. Конкуренція через реалізацію концепції лідерства призводить до появи все більш передових технологій, нових видів бізнесу і досягнення унікальних конкурентних переваг.

Трансформація теорії конкуренції закладена в історії розвитку суспільства. Оскільки у самій природі ринкових відносин присутній динамізм, то й у науковому аналізі передбачається еволюційний розвиток теорії конкуренції, яка пройшла декілька етапів розвитку в історії економічної науки, збагачуючись і трансформуючись в нові моделі, що відповідають тому чи іншому рівню розвитку суспільства. Еволюція конкуренції закладена в історії розвитку суспільства, її сутність, форми і методи зазнають неперервних змін, що відбуваються у зв'язку з постійним удосконаленням і ускладненням суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Тюрго Анн Робер Жак. Избранные экономические произведения / Тюрго Анн Робер Жак; [пер. с фр. Ред.-сост., авт. вступ. ст. и примеч. д-р экон. наук И. С. Бак]. – Москва.: Соцэкгиз, 1961. – 198 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
3. Рикардо Д. Сочинения. Том II. Начала политической экономии и податного обложения. / Д.Рикардо. – М.:Огиз-Соцэкгиз, 1935. – 295 с.
4. Маркс К. Капитал. / К.Маркс, Ф.Энгельс. – М.: Политиздат, 1954–1981 – Т.3. – 629 с.

5. Туган-Барановский М. Русская фабрика в прошлом и настоящем. Соч в 3 т. / М. Туган-Барановский. – М. Наша жизнь, 1907–Т.3: Конкуренция и ее границы.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки. / А. Маршалл; [пер. з англ.]. – М.: Прогресс, 1993. – Т.1. – 416 с.
7. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции (Реориентация теории стоимости). / Э Чемберлин; [пер. с англ. / под ред. Ю. Я. Ольсевича]. – М.: Экономика, 1996. – 351 с.
8. Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия. / Ф. Хайек; [пер. с англ.]. – М.: «Мировая экономика и международные отношения – 1989. – № 12. – С. 6-14.
9. Портер М.Э. Конкуренция/ М. Э. Портер; [пер. с англ.]. – М.: Вильяме, 2000. – 608 с.
10. Бойет Д. Г., Бойет Д. Т. Путеводитель по царству мудрости: Лучшие идеи мастеров управления./ Д. Г. Бойет, Д. Т. Бойет; [пер. с англ.]. – М.: Олимп-Бизнес, 2004 – 512 с.

References

1. Tyurgo Ann Rober Zhak (1961). Izbrannye ekonomicheskie proizvedeniya [Favorite economic work sheets][per. s fr. Red.-sost., avt. vstup. st. i primech. d-r ekon. nauk I. S. Bak].Moskow.: Sotsekgez
2. Smit A. (1962). Issledovanie o prirode I prichinakh bogatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations].Moskow.:Sotsekgez.
3. Rikardo D. (1935). Sochineniya. Vol. II. Nachala politicheskoy ekonomii i podatnogo oblozheniya [Volume II. Principles of Political Economy and Taxation tax-paying].Moskow: Ogiz-Sotsekgez.
4. Marks K. (1954-1981)Kapital. Vol 3 [Kapital.Vol 3].Moskow: Politizdat.
5. Tugan-Baranovskiy M. (1907) Russkaya fabrika v proshlom i nastoyashchem. Vol 3 Konkurentsya I ee granitsy [Russian factory in the past and present.Vol 3 Competition and its borders].Moskow.Nashazhizn.
6. Marshall A.(1993) Printsipi ekonomicheskoy nauki [The principles of economics].Moskow: Progress.
7. Chemberlin E.(1996).Teoriya monopolisticheskoy konkurentsii (Reorientatsiya teorii stoimosti) [The theory of monopolistic competition (Reorienting theory of value)].Moskow: Ekonomika.
8. Khayek F(1989). Konkurentsya kak protsedura otkrytiya [Competition as the procedure for opening].Mirovayae konomika I mezhdunarodnye otosheniya-World Economy and International Relations,12, 6-14.
9. Porter M.E. (2000)Konkurentsya[Competition]. – Moscow: Vil'yame.
10. Boyet D. G., Boyet D. T. (2004) Putevoditel' po tsarstvu mudrosti: Luchshie idei masterov upravleniya [Guide to the realm of wisdom: The best ideas master control].Moskow: Olimp-Biznes.